

Merekooli ettevalmistusklassi kursus.

Koostanud: A. Leht.

1. Läänemere ranniku riikide lühike kordamine ja nende sadamate ülevaade.
2. Atlandiookean. Tähtsamad Atlandi osad (mered, lahed, saared, jõesuud jne.). Euroopa rannik. Samuti Atlandi ookeani, Aafrika ja Ameerika rannikud. Tähtsamad sadamad.
3. India ookean. Ranniku lühike ülevaade. Tähtsamad sadamad.
4. Vaikne ookean. Ranniku lühike ülevaade. Tähtsamad sadamad.

S o o m e. Soome lahe ja Põhjalahe käärus asub Soome, Eesti põhjanaaber. Ta on Eestist pindala poolest 8 korda suurem, rahvaarvult aga vaid ligi 4 korda. Soomlased on teatavasti eestlaste hõimrahvas ning soome keel on eesti keele lähim sugulaskeel. Soome lahe ja Põhjalahe rannikutel on Soomes põllumajandus-piirkonnad. Seal on parimad põllumaad ja tihe rahvastik. Maa kasvatab neidsamu vilju, mida Eestiski ja karjandus on hästi arenenud. Kaugemale põhja poole minnes näeme aga vilja-est ikka enam esikohale tõusvat otra. Sest põhjas on lühike suvi ja oder valmib kõige lühema ajaga. Soome sisemaal on vähe põllumaid ning seal levivad peamiselt järved ja metsad. Soomet nimetatakse tuhande järve maaks, tõeliselt on järvi aga 40 tuhat. Suurimad järved on Saima, Päijärve, Näsijärv ja Oulu järv. Järvi ühendavad koserikkad jõed; neist on suurimad Vuoksa, Kymi, Kokemäe, Oulu ja Tornio. Tuntuimad kosed on Imatra, Vuoksi jõel ja Tampere kosk Kokemäe jõel.

Soome on vabariik. Tema pealinn on Helsingi, mis on ühtlasi Soome suurim sadamalinn. Helsingist ida pool on Kotka, tähtsaim puumaterjali sadam. Siis on veel sadamad, Turu, Vaasa ja Oulu. Hangö sadam ja Jäämere ääres olev Petsamo on praegu venelaste käes. Tähtis tööstuslinn on Tampere.

R o o t s i. Läänemere lääneranniku-riigiks on Rootsi. Ta on Eestist 9 korda suurem ja omab 6,5 miljonit elanikku. Rootsi põhjaosas levib Põhja-Rootsi kõrgustik, mis on osa Skandinaavia mäestikust. Suurt osa sellest kõrgustikust katab mets, ning sealse rahva peamiseks tööks on metsatöö. Palgid parvetatakse jõgesid mööda Põjalahe äärde, kust neist valmistatakse ehitusmaterjali, puumassi, tselluloosi, pappi ja paberit. Suurimaid puutööstuse keskusi ning sadamaid on Sundsvall. Puusaadusi veab Rootsi suurel hulgal välismaadele. Kõrgemal mägedes metsa enam ei kasva ja seal on rootslastel suvised karjamaad loomade jaoks. Kõige kõrgematel mägedel aga püsib aasta läbi lumi ja jää. Rootsi kauges põhjaosas rändavad laplased põtradega nagu Soomeski. Seal leidub aga ka suurepärase rauamaaki, millest osa kulub Rootsi oma rauatööstuses, suurem osa aga müüakse välismaale. Maaki murtakse Gällivares ja Kirunas ja seda veetakse välja Luleå ja Narviki (Norra) sadamate kaudu. Rootsi-Lapimaalt leitakse ka kulda. Põllumajandus on Põhja Rootsis arenenud vaid Põhjalahe rannikul ja jõgede orgudes, ning kõige põhjapoolsemaks viljaks on ka siin oder.

Kesk-Rootsis levib madalik, kus näeme kolme suurt järve: Vänern, Vättern ja Mälaren. See madalik on tihedasti asustatud ning on Rootsi tähtsamad põllumajandus-piirkondi.

Rootsi talud on ilusad ja jõukad. Viljad on siin samad mis Eestiski ja samuti on arenenud karjandus. Mis aga Eestist tulijale kohe silma paistab, on Rootsile omased raudkivi-kaljud. Lõuna pool Vätterni järve asub Kesk-Rootsi kõrgustik. Seal tungivad kaljumaad metsadega jälle esiplaanile ja põllumaad levivad väikeste lappidena nende vahel. Kõige enam Eesti sarnane on Rootsi lõuna-osa, Skåne: samasugused lainjad põllumaad ja talud. Ainult et kuusk siin enam ei kasva ja metsade peamised puud on pöök ja tamm. Skånes kasvatatakse palju suhkrupeedi, millele tugineb Rootsi suhkrutööstus.

Rootsi on põllumajandusmaa, ta suudab tarbe korral toita kogu oma rahvast. Ent Rootsi on ka tuntud tööstusmaa. Eriti arenenud on raudtööstus. Rootsi raudkaupadest on maailmakuulsad head tööriistad ning masinad. Samuti on Rootsi suured laevatehased, tekstiiltööstuse, elektritööstuse ja tulitikutööstuse.

Rootsi on kuningriik. Tema pealinn Stockholm on ühtlasi maa suur sisseveo-sadamalinn. Väljaveo alal on Rootsi suurim sadam Göteborgis. Peale juba nimetatud Luleå ja Sundsvalli on tuntud sadamad veel Malmö, Hälsingborg ja Trelleborg.

T a a n i. Läänemerest välja sõidetakse tavaliselt Öresundi väina kaudu, mis asub Taani - Rootsi piiril. Taani saarte vahel on veel väinad Suur Belt ja Väike Belt. Taani ise asub osalt Jüüti poolsaarel ja osalt saartel, milledest suurimad on Sjælland, Lolland ja Skagerak. Taani on Eestist pisut väiksem, aga elanikke on seal 4 miljonit. Seega on maa palju tihedamini asustatud kui Eestis.

Taani on peamiselt põllumajandus-maa. Tema pindki on madal ning tasane. Seal on üles haritud pea kõik nõmmed ja sood ning pandud vilja või põldheinu kasvatama. Talud on jõukad ja korralikud nagu Rootsis ja Soomeski. Kui Eesti oli veel vaba, saadeti meilt tihti inimesi Taani põllu ja karjapidamist õppima. Selleks olid Taanis eeskujulikud koolid juba siis, kui meil neid veel ei olnud. Ka Eesti meiereid on sisustatud Taani meiereide eeskujul ning taanlaste kogemusi arvesse võttes. Taani veab suurel hulgal välja võid, mune ja peekonit. Tööstusist on Taanis arenenud põllutööstusmasinate tööstus ja meierei pressiseadete tööstus. Nimetada tulks aga ka laevaehitust, kuna taanlased on ikka olnud tublid meremehed. Ja kui keegi ütleb, et Taani on väike, siis vastab taanlane: "Aga meri on suur".

Taani on kuningriik. Tema pealinn on Kopenhaagen, mis oma ligi miljoni elanikuga on Põhjamaade suurim sadamalinn. Teisi suuremaid Taani linnu on Aarhus, tähtis tööstuslinn.

S a k s a m a a. Läänemere lõunarannik kuulub Saksamaale. Kuna Saksamaa piirid peale sõda on veel määramata, ei saa praegu kõnelda täpsemalt tema suurusest. Saksa rahvas ise aga on oma arvult suurim Lääne-Euroopa rahvas, ja maa, kus ta elab, on samuti ulatuslik. Poola piirist Belgiani oli enne sõda ümarguselt 800 km. ja Läänemerest Sveitsini on umbes sama palju maad. Ja Saksamaa rahva-arvu loeti enne vägivaldseid piirimuutusi 65 miljonile. Põhjapoolne osa Saksamaast on madal, seal elavad väiksemaid künkaid ning orge. See on Saksamaa põllumajanduspiirkond. Teale talude on seal ka suurmajapidamisi, mõisaid. Eriti rõhku pannakse rukki, kartuli ja suhkripeedi kasvatamisele, aga hästi on arenenud ka karjandus. Saaduste ülejäägid müüakse oma kodumaa linnadesse, väljaveoks neid eriti ei jätku. Saksamaa keskosa läbib madalamate mäestikkude vööde, millede tipud ulatuvad 1500 meetrini. Siin on Sudeedid, Schwarzwald, Thüringen Wald ja Reini kiltmäestik. Mäed on kaetud metsaga, orgudes aga on külad ning talud. Orge mööda voolavad Läänemere poole Saksamaa suured jõed Oder, Elbe ja Rein. Kuigi põllumajandus ja aiandus on arenenud, on Kesk-Saksamaa peamiselt tööstusmaa. Mägede põues peitub rohkesti rauamaaki, kivisütt, tsinki, tina, grafiiti ja soolasid. Vastavalt sellele on arenenud raudtööstus, väetisainete-, keemia- ja värvi-tööstus. Saksamaa on maailma esimesi tööstusmaid. Tähtsamaks raudtööstuspiirkonnaks on Esseni linna ümbrus, Reini ääres, ent suuri tööstusalasid leidub kogu Kesk-Saksamaal. Lõuna-Saksamaa algab Donau jõe orust ning tõuseb üles Alpidesse, Euroopa kõrgeimasse mäestikku. Mägedel kasvavad metsad, talpool metsi on rohurikkad suve-karjamaad, aga kõige kõrgemal on aasta läbi lumi ja jää. All orgudes on põlliud ja aasad aedadesse peitunud külad ning taludega. Lõuna Saksamaa rahva tähtsamaks tööalaks on karjandus ja siit viiakse suured hulged võid ja juustu Kesk-Saksamaa tööstuspiirkondadesse.

Saksamaa põllumajandus ei suuda toita tema suurt rahvahulka, ning toiduaineid veetakse väljast sisse. Ka Eesti vedas enne sõda Saksamaale võid, mune ja peekonit. Sisse veetakse veel õlisisi, puuvilla ja muid tooraineid. Vilja veetakse igasuguseid tööstus-saadusi: masinaid, tööriistu, teaduslikke aparate, keemia- ja värvaineid ja arstirohte.

Saksamaa tähtsamad sadamad on Hamburg, Bremen, Stettin ja Danzig. Königsbergi sadam on praegu venelaste käes, ning ümber nimetatud Kaliningradiks ja Danzig on poolakate käes.

Leedu. Tehes ringi ümber Läänemere oleme nüüd jõudnud Eesti riikide juurde. Leedu on Eestist vähe suurem ja tema elanike arv ulatub 2,5 miljonile. Leedus esineb vaid väiksemaid kõrgustikke nagu Eestiski. Tööstus on Leedus vähe arenenud ja ta on täiesti põllumajandusmaa. Oma saaduste ülejäägid müüs Leedu enne sõda Lääne Euroopasse ja tõi sealt sisse tööstuskaupu. Leedu talud on üldiselt eesti talude sarnased, ainult elumaja ei asu kunagi rehega ühe katuse all, vaid ikka eraldi. Leedu keel on läti keelega sugulaskeel ning eesti keelele täiesti võõras. Leedu pealinn on Kaunas. Ainus sadamalinn on Läänemere ääres Klaipėda. Praegu on Leedu okupeeritud venelaste poolt nagu Eestigi.

Läti. Oma pindala poolest on ka Läti Eestist pisut suurem ja tema elanike arv ulatub 2 miljonini. Looduse poolest on Läti täiesti Eesti sarnane ja on põllumajandus-maa. Eesti piiri pool võib Lätis kõikjal näha isegi rehega ühte ehitatud vanu talumaju, nagu see omane on Eestile. Lõuna pool selliseid enam ei ole. Läti kaubavahetus oli enne sõda samuti suunatud läände, kust liha ja või vastu saadi metalle, puuvilla, õlisid, masinaid ja muid tööstuskaupu. Läti pealinnaks on ilus suur sadamalinn Rīga, mis asub Daugava ehk Vāina jõe alamjooksul mere läheduses. Veel on Lätil Läänemere ääres Līvõja ja Vindava sadamad.

2. A t l a n d i o o k e a n .

Kuna Atlandi ookean asub Euroopa ja Põhja Ameerika vahel, on ta kujunenud valgete rahvaste tähtsaimaks mereteeks. Atlandi ookeani piiriks on Euroopa põhjarannikuga alates ning minnes vastu-päevases sihis: Euroopa põhjarannik, Aasia põhjarannik, Beringi väin, Põhja-Ameerika põhjarannik, Põhja ja Lõuna-Ameerika idarannik, põhja-lõuna joon Lõuna-Ameerika lõunatipust kuni Antarktiseni (67° W), põhja-lõuna joon Antarktilise rannikust kuni Aafrika lõunatipuni (20° O), Aafrika läänerannik ja Euroopa läänerannik. Atlandi ookeani suur veeväli võtab enda alla ümmarguselt ühe viienäiku maakere pinnast. Ta ulatub läbi kõigi kliimavöötmete põhjanabast kuni Antarktiseni ja on ümmarguselt võttes 5000 km. lai. Ookeanide põhjad on üldiselt tasasemad kui maismaade pinnad, nõnda ka Atlandi põhi. Ookeanide keskmiseks sügavuseks loetakse 4000 meetrit. Siiski on ka ookeani põhi küllalt vaheldusrikas ning vastavalt on vesi sügavam või madalam. Atlandi ookeani sügavaim koht asub Aafrika läänerannikust ekvaatorit mööda lääne poole umbes 18° läänepikkusel, kus meresügavus ulatub 7400 meetrini.

Atlandi rannik on väga liigestatud ning kääruline ja moodustab suurel hulgal meresid ja lahti. Alates jälle Euroopa põhjarannikuga ning minnes vastu-päeva leiame järgnevad: Euroopa, Aasia ja Ameerika põhjarannikuid piirab Atlandi põhjaosa, mida nimetatakse Põhja Jäämereks ja milles asub põhjanaba. Põhja Jäämeres asuvad saarestikud Svalbard ja Franz Josefi maa eraldavad temast Barentsi mere Euroopa põhjarannikul. Sellest omakorda ulatub maasse Valge meri. Põhja Uurali kohal on Euroopa ja Aasia piiril Novaja Zemlja saare poolt eraldatud Kaia meri. Põhja-Ameerika põhjarannikul on hulgana saari, poolsaari, väinu ja lahti, neist on tuntuimad Baffini laht, Hudsoni laht, Davise väin, Labradori poolsaar ja suured saared: Baffini maa ja Gröönimaa. Minnes Ameerika rannikut mööda lõunasse leiame New Foundlandi saare, St. Lawrence lahe ja Nova Scotia poolsaare. Põhja ja Lõuna-Ameerikat ühendava maakaela piirkonnas on Florida poolsaar, Bahama saared ja Lääne India saared, milledest suurimad on Kuuba, Haiti ja Jamaika. Need eraldavad Atlandist Mehhiko lahe ja Kariibi mere. Kariibi merd ühendab Panama kanal Vaikse ookeaniga. Lõuna Ameerika rannikul on tähtis La Plata laht ja kaugel lõunas Tulemaa saarte ja mandri vahel Magallanese väin. Lõuna-Ameerika lõpeb siin meremõõdestele tuntud Kap Hoorni neenega. Tulemaa saartest itta on Falklandi saared.

Aafrika läänerannikul on Guinea laht ja sellest avamerele ajaloost tuntud St. Helena saar. Põhja poole järgnevad Kap Verde saared ja Kanaaria saared. Mõõdunud Gibraltariväinest oleme jõudnud Euroopa rannikule. Siin on Biscaya laht, Inglise kanal, Briti saared, milledest suurimad Suurbritannia ja Iirimaa ja nende vahel Iiri meri. Briti saartest mandri poole on Põhjameri, millest Skagerraki, Kattegati ja Öresundi kaudu jõuame Läänemere, oma kodumerre. Rannikutest eemal avaral ookeanil on aga veel saari, mida tihti kuuleme nimetatavat meresõidu-teadetes. Selliseid on Island, Aasoriid ja Bermuda.

Vastavalt Atlandi ookeani tähtsusele meresõidus asuvad tema rannikutel ka maailma suurimad ning tähtsaimad sadamalinnad. Atlandi põhjaosa, Põhja-Jäämeri, on jää pärast peasegu sõidukõlbmatu. Sooja Golfi hoovuse tõttu on aasta läbi jäävaba Skandinaavia poolsaare põhjarannik ja Murmansk sadam Venemaal. Suvel on laevatav Arhangelski sadam Dvina jõe suudmes. Valge mere ääres, kust välja veeatakse peamiselt puumaterjali. Aasia põhjarannikul nimetamisväärsed sadamad ei ole, samuti ei ole neid Ameerika põhjarannikul. Hudsoni lahes on suvel laevatav tuntud Kanada viljasadam Port Nelson. Edasi järgneb lõuna poole Quebec St. Lawrence'i jõe suudmes ja Halifax Nova Scotial. Ühendriikide sadamatest on suurim New York Hudsoni suudmes, siis Boston, Philadelphia ja Baltimore. Mehhiko lahe ääres on Mississippi suudmes New Orleans ja enam lääne pool puuvillasadam Calveston. Kuuba saarel on Havanna ja Mehhikos Vera Cruz. Lõuna-Ameerika hispaaniakeelse Amazonase suudmes nimekat sadamat ei ole, ookeanilaevad võivad aga sõita jõge mööda kuni Manaose sadamani mandri suudmes. Brasiilia suurim sadam on Rio de Janeiro, temale järgnevad Bahia ja Santos. Kaugemal lõunas on Paraná jõe suudmelaht La Plata ja selle ääres Argentiina sadam Buenos Aires ja Uruguay sadam Montevideo. Aafrika lõunaosa sadam on Kap Linn. Kongo jõe suudmes on Boma, ja edasi põhja poole järgnevad Lagos, Dakar ja Casablanca. Euroopas on Portugalil Lissabon ja Hispaanial Bilbao. Prantsusmaal on Garonne suudmes Bordeaux, Seine suudmes Le Havre ja ja Bretagne poolsaarel Brest. Inglismaa ning kogu Euroopa suurim sadam on Themse jõe suudmes olev London. Teisi Inglismaa sadamaid on Hull Trenti suudmes, Newcastle, Liverpool, Bristol Severni suudmes, Plymouth, Southampton ja Portsmouth. Iirimaal on Dubliini sadam, Belgias Antwerpen ja Hollandis Rein jõe suudmes olev Rotterdam. Saksa sadamatest on suurim Elbe suudmes olev Hamburg, milline juba nimetatud eelpool. Samuti oleme eelpool loetlenud Saksamaa Läänemere sadamad, millistest laevateed samuti suunduvad Põhjamerile ja sealt edasi Atlandile. Vene sadamatest on Läänemere ääres veel Leningrad. Norra sadamatest on tuntuimad Oslo ja Bergen. Ja nendega võiks lõppedagi Atlandi sadamate loetelu.

Vahemeri, Must meri ja Aasovi meri on Atlandist väga eriladatud nagu Läänemeriigi, kuigi nad on siiski Atlandi osad. Seejärel peame siinkohal puudutama ka neid meresid. Vahemere ühendab Atlandi ookeaniga. Gibraltari väin. Vahemere rannikul on kolm Atlandi-Euroopa suurt poolsaart: Pürenee Apenniini ja Balkani. Saartest olgu nimetatud Ialeaaria, Korsika, Sardiinia, Sitsiilia, Kreet ja Küpros. Vahemerest eralduvad mered on Tyrreni meri, Aadria meri ja Aegeuse meri. Aegeuse merest viib Dardanelliid väin Maramaa merre, sealt Bosporuse väin Musta merre ja Kertsä väin Aasovi merre. Musta ja Aasovi mere käärus on Krimmi poolsaar. Vene sadamaid on Rostov Aasovi mere ääres ja Odessa Musta mere ääres. Rumeenia sadam on Konstanza ja Türgi sadamaid İstanbul ja Smyrna. Vahemere idarannikul on Beirut Süürias ja Jaffa Palestiinas. Egiptuses on Aleksandria. Atlase maad Alziir ja Oran. Kreekas on Saloniki ja Ateen. Itaalia sadamad on Triest, Po jõe suudmes olev Veneetsia, Messina Napoli ja Genua. Prantsusmaal on Vahemere ääres suur sadam Marseille ja Hispaanial Barcelona ja Valencia. Gibraltari sadam samanimelise väina ääres kuulub inglismaale.

I n d i a o o k e a n .

India ookean on Atlandi ookeanist väiksem ning võtab enda alla vaid ühe seitsmendiku maakere pinnast. Kui alustame India ookeani piiride vaatlemist Aafrika idarannikuga ning liigume vastupäeva, leiame järgnevad.

Teda piirab läänest Aafrika idarannik ja põhja-lõuna joon Aafrika lõunatipust Antarktiseni ($20^{\circ} 0'$). Lõunas on Antarktise rannik. Idas põhja-lõuna joon Antarktise rannikust Tasmaania saareni Austraalia lõunarannikul ($147^{\circ} 0'$), Austraalia lõuna-, lääne-, ja looderannik, Väikesed Sunda saared, Jaava saar, Suumatra saar, Malakka poolsaar ja Taga-India poolsaar. Põhjas on Ees-India ja Araabia poolsaarte rannikud. India ookeani põhja-osa asub palav-vöötmes, lõunaosa aga ulatub kaugele lõuna-kulmvöötmesse Antarktise rannikule. Aafrika idarannikul on India ookeanis suur Madagaskari saar. Idas ühendavad teda Vaikse ookeani meredega tuntud laevateed Malakka väin ja Sunda väin. Aasia lõunarannikul on Bengali laht, Ees-India poolsaar ja Tseiloni saar, Araabia meri, Pärsia laht, Araabia poolsaar, Adeni laht, Bab el Mandeli väin, Punane meri. Punast merd ühendab Vahemerega Suessi kanal. India ookeani sügavaim koht asub Jaava saare lõunaranniku läheduses, kus meresügavus ulatub 7000 meetrit.

India ookeani laevaliiklus toimub peamiselt Euroopaga ühelt poolt ja Indiaga, Hiinaga, Austraaliaga ja Ida-Aafrikaga teiselt poolt. Lühem laevatee Euroopast India ookeani kulgeb läbi Vahemere, Suessi kanali ja Punase mere. Ent kasutatakse ka pikemat laevateed, mis kulgeb ümber Aafrika lõunatipu. Peale eurooplaste laevade liiguvad India ookeanil jaapanlaste ja ameeriklaste laevad, kohalikus liikluses omavad aga suure tähtsuse ka sealsete rahvaste, eriti hiinlase ja malailaste laevad. Sadamaist India ookeani rannikuil oleks nimekamaid järgnevad. Aafrika idarannikul on Peira ja Mombasa. Austraalia lõunarannikul on Melbourne ja Adelaide, läänerrannikul Perth. Taga-Indias on Rangun, Ees-Indias Kalkutta, Madras ja Bombay. Adeni lahe ääres on Aden ja Suessi kanali lõunapoolises otsas Suess.

S u u r e h k V a i k n e o o k e a n .

Suur ehk Vaikne ookean on ookeanidest kõige suurem ning võtab oma alla üle ühe kolmandiku maakera pindalast. Alustagem Vaikse ookeani piiride vaatlemist Beringi väinast vastu-päevases sihis. Teda piirab läänest Aasia idarannik, Sumatra, Jaava ja Väikesed Sunda saared, Austraalia põhja- ja idarannik ja põhja-lõuna joon Tasmaaniast Antarktise rannikuni ($147^{\circ} 0'$). Lõunas on piiriks Antarktise rannik. Idas kulgeb piir mööda põhja-lõuna joont Antarktisest Lõuna-Ameerika lõunatippu ($67^{\circ} 0'$) ja edasi mööda Lõuna ja Põhja-Ameerika läänerrannikut kuni Beringi väinani põhjas. Seega ulatub Vaikne ookean põhjast lõunasse läbi kõige kliimavöötmete, nagu Atlandi ookeangi. Vaikse ookeani rannik on eriti liigestatud Aasia pool küljes, kus asub hulgana poolsaari, saari, meresid ja lahti. Põhjas eraldavad Vaikse ookeani Atlandi ookeanist Tsuktsi poolsaar Aasia poolt ja Alaska poolsaar Ameerika poolt, surudes mere kokku Beringi väinaks. Beringi väinast lõuna poole näeme Beringi merd, mille ookeanist eraldab Aleuudi saarte pikk rida. Aasia idarannikul on Kamtsatka poolsaar ja Kuriili saared, millede taha jääb Ohhoota meri Sahaliini saarega. Edasi lõuna poole on Jaapani saared ja Jaapani meri, siis Korea poolsaar, Kollane meri, Ida-Hiina meri ja Formoosa saar. Nüüd järgneb lõuna pool hiigelsuur saartekogum, mis kannab ühist nimetust Malai saared. Selle kogumi põhjapoolset osa nimetatakse Filippiinideks. Neli suurt saart kannavad ühist nime Suured Sunda saared, need on: Jaava, Suumatra, Borneo ja Tselebes. Jaavale järgneb ida pool Väikeste Sunda saarte rida ja Tselobesist itta on Moluki saared. Suure Malai saartekogumi ja mandri vahele jääb Lõuna-Hiina meri Siiami lahega. Austraalia põhjarannikul on suur Uus-Guinea saar ja Yorki poolsaar Carrentaria lahega. Austraalia lõunarannikul on juba nimetatud Tasmaania saar, ja kaugemal loode pool Uus-Meremaa kaksiksaar. Ameerika läänerrannik on võrdlemisi vähe liigestatud. Lõuna-Ameerika rannikul on ekvaatori kohal Calapagose saared, Põhja-Ameerika rannikul Kalifornia neem samanimelise lahega ja kaugemal põhja pool Vancouveri saar. Vaikse ookeani sügavaim koht asub Filippiini saarte idaranniku läheduses. See on ühtlasi kõige sügavam kogu maailmas ning ulatub 10800 meetrini.

Kui vaatleme Vaikse ookeani veevälja suuremal kaardil, siis näeme seal eriti palav-vöötme osas väga palju väiksemaid saari ja saarestikke. Seda

saarterohket Vaikse ookeani osa nimetatakse Lõunamereks ja neid saari Lõunamere saarteks. Lõunamere saari vaadeldakse harilikult kolme grupina. Austraalia mandri kirderanniku läheduses olevaid saari ning saarestikke nimetatakse ühise nimega Melaneesia saarteks. Melaneesiasse kuuluvad: Uus Kaledonia, Uus-Hebriidi, Saalomoni saared, Bismarcki saared ja ka Uus Guinea. Melaneesia saartest põhja pool olevaid saari nimetatakse Mikroneesiaks. Sinna kuuluvad suuremad saarestikud on Marianid, Marschalli saared ja Gilberti saared. Kaugemal ida pool olevaid saari nimetatakse ühise nimega Polyneesiaks. Polyneesiasse kuuluvad Fidzi saared, Tonga ja Samoa saared, Seltskonna saared, Paumotu saared, Markiisi saared ja Havai saared. Kuna Lõunamere saared on ilusa loodusega, koneldakse ja lauldakse neist tihti. Nõnda on ikka juttu Havai saartest või ilusast Tahitist, mis asub Seltskonna-saarestikus.

Saared võivad tekkida mitmel viisil. Uhed saared on enne olnud mandri osad ja suurest maast eraldunud maa vajumise tagajärjel. Sellised saared asuvad harilikult mandri läheduses ja neid nimetatakse mandrilisteks. Teised saared on mere põhjast üles kerkinud maaaluste jõudude tegevusel. Mere põhjas hakkab tulemagi pürskama laavat, see jahtub vees ning kuhjub ja nõnda kerkib merest saar. Selliseid saari nimetatakse vulkaanilisteks. Vulkaanilised saared on näiteks Jaapani saared ja Jaava. Suur osa lõunamere saari on aga korallsaared. Korallid on väiksed lubjakivist kobjaga loomakesed. Nad elavad hulgana koos, moodustavad põhjast kerkivaid kaljusid ja tekitavad nõnda saared. Korallsaared on tihti rõngaskujulised ning rõnga keskel on vaikne ümmargune laht, kus laev võib leida hea ankrukoha. Sellist saart nimetatakse atolliks.

Vaiksel ookeanil võib näha kõikide meresõidu rahvaste laevu. Seal on Uhendriikide, Briti, Jaapani, Skandinaavia maade, Hispaania ja Portugali, Hollandi ja Prantsuse laevu, mis veavad kaupu ja reisijaid oma kodumaa ja Lõunamere vahel või peavad ühendust Ameerika, Aasia ja Austraalia vahel. Ent kohalikus liikluses mängivad väga suurt osa sealsete saarlaste omapäraseid merekindlad purjekad, mida võib kohata kõikjal. Vaikse ookeani peamiseks kaubaks on kopra. Kopro on kookuspähkli kuivatatud sisu, mis sisaldab palju rasvainet ning mida väga vajavad Euroopa maad, samuti Uhendriigid. Vastutasuks veetakse aga saartele igasuguseid vabrikutooteid. Vaikse ookeani saartel on sadamatest kõige enam tuntud Honolulu Havai saartel. Muude sadamete vaatlemist alakem Aasia rannikuga. Vene Ida-Aasia tähtsaimaks sadamaks on Vladisvostok. Jaapani suurimad sadamad on Kobe, Jokohama ja Nagasaki. Hiina sadamad on Tien Tsin, Shanghai ja Kanton. Hiina ranniku ees on aga ka inglastel oma sadam - Hong-Kong. Edasi järgnevad Prantsuse Indo-Hiina sadam Cholon ja Siiami sadam Bangkok. Malakke poolsaare lõunatipus on tähtis Briti sadam Singapur. Malai saartel on suurimad sadamad Batavia Jaava saarel ja Manila Filipiinidel. Austraalia mandril on suurim Vaikse ookeani sadam Sydney ja Uus-Meremaal Wellington. Ameerika mandril Vaikse ookeani rannikul palju sadamaid ei ole. Tsiillis on Santiago ja Antofagasta. Panama kanali juures on Panama sadam. Uhendriikidel on läänes suur San-Francisco sadam ja Kanadal Vancouver.

Kui me sõjalaevu ei arvesta, siis on laevadest reisijatelaevad kõige kiiremad. Sellistel kulub Atlandi ületamiseks Liverpoolist New-Yorki 5 1/2 päeva. Inglismaalt Kaplinna sõiduks kulub aga juba 16 päeva ja Kaplinnast edasi Austraaliasse veel 20 päeva. Vaiksel ookeanil on sõiduajad samuti pikad. Vancouverist Jokohamani on 12 päeva, San-Franciscost üle Honolulu Jokohamasse 18 päeva ja San-Franciscost üle Tahiti ja Uus-Meremaa Austraaliasse 25 päeva.

K O N T R O L L T Ö Ö nr3.

Ulesanne 1. Koostada Läänemere rannikmaade kohta ülevaatlik tabel, mille lahtrisse on märgitud: 1. Maa nimi 2. Suurus võrreldes Eestiga 3. Rahva-arv. 4. Rahva tähtsaim tegevusala (põllumajandus, tööstus)

5. Pealinn 6. Tähtsamad sadamalinnad.

Ulesanne 2. Joonistada ring, mis kujutaks maakera pinda ja märkida sel ringil sektoritena ära, millise osa maakera pinnast võtab enda alla Atlandi ookean, India ookean, Vaikne ookean ja maismaa. Värvida maismaa osa roheliseks ja ookeanide osa siniseks.

Ulesanne 3. Joonistada rõhtjoon, mis skeemil kujutaks mere pinda. Märkida püstjoontega või kuidagi teisiti sellest joonest ülespoole maailma mandrite kõige kõrgemate mägede kõrgused sobivalt valitud mõõdu järgi, ja joonest allapoole kolme ookeani suurimad sügavused sama mõõdu järgi. Maailma mandrite kõrgemad mäetipud on: Euroopa - Mont Blanc - 4810 m. Aasia - Mount Everest - 8882 m; Aafrika - Kilimandzaro - 6010 m; Põhja-Ameerika - Mc Kinley - 6187 m; Lõuna-Ameerika - Aconcagua - 7010 m. Austraalia - Mount Townsend 2241 m.

Ulesanne 4. Mõõta mõne käepärast oleva kaardi järgi otsekaugused Liverpoolist New-Yorki, Rio de Janeirost Kaplinna, Adenist Perth'i, Wellingtonist Panamasse ja Sydneyst San Franciscosse ja arvutada need otsekaugused välja kilomeetrites (Vastused on ligikaudsed).

Ulesanne 5. Koostada Atlandi ookeani kohta ülevaatlik tabel, mille lahtrites on loetletud:

1. Piiravad maad
2. Mered, lahed ja väinad.
3. Poolsaared ja saared
4. Sadamad, liigitatud maade järgi.

Ulesanne 6. Koostada samasugune tabel India ookeani kohta.

Ulesanne 7. Koostada samasugune tabel Vaikse ookeani kohta.